

Tahan lihtsalt koju saada

Vähendav ja tugevdav partikkel *lihtsalt* hädaabikõnedes

ANDRIELA RÄÄBIS, ANDRA RUMM

Sõna *lihtsalt* lähtub „Eesti keele seletava sõnaraamatu” järgi adjektiivsest tüvest *lihtne* ’keerukuseta’ (*Õpetaja püüdis seletada võimalikult lihtsalt ja arusaadavalt*). Otsese tähenduse kõrval võib sõnal olla tugevdava või piirava rõhumäärsõna tähendus. Tugevdavana kannab *lihtsalt* tähendust ’lausa, otse’ (*Ülesanne oli lihtsalt üle mõistuse raske*), piiravana tähendust ’ei muud kui, ainult’ (*Ta räägib seda lihtsalt kadedusest*). (EKSS) Sõna kasutatakse suhtluses nii adverbi kui ka pragmaatilise markerina, mis näitab, et see on grammatiseerumas. Adverbina kuulub *lihtsalt* verbi juurde ja vastab küsimusele *kuidas?*. Grammatiseerumise käigus on *lihtsalt* teatud juhtudel kaotanud otsese tähenduse ’keerukuseta’, näiteks lauses *Lihtsalt seisis ja hoidis käsi näo ees*. Markerina võib *lihtsalt* lauses vabalt liikuda. Seega ületab *lihtsalt* grammatiseerumise tulemusena sõnaliigi piire ja omandab esialgse tähenduse kõrval uusi suhtlusfunktsioone (Valdmets 2013: 124–128). Semantilise muutuse käigus omandavad keeleüksused subjektiivseid tähendusi (Traugott 1989) ning väljendavad episteemilisi ja afektiivseid hoiakuid (Aijmer 2002: 160).

Artiklis analüüsime suhtluslingvistika lähenemisviisiga *lihtsalt* kasutust Eesti hädaabikõnedes ehk kõnedes, mis on tehtud häirekeskuse numbrile 112 eesmärgiga saada erakorralist abi päästjalt, politseilt või kiirabilt. Häirekeskusesse julgustatakse helistama ka siis, kui helistaja pole kindel, kas tegu on hädaolukorraga. Samal ajal peavad helistajad arvestama „ka teistega, kellel võib olla väga kiire vajadus liinile pääseda” (vt Häirekeskus). Hädaabikõnede eripära on nende orienteeritus probleemi lahendamisele (Heritage, Clayman 2010), kusjuures Eesti hädaabikõnedes tuleb sündmuse põhiinfo (mis? kus? kes?) kätte saada ühe minuti jooksul.¹

Siinse uurimuse eesmärk on teada saada, kuidas ja millistes funktsioonides eri osapooled – helistajad ja kõne vastuvõtjad ehk päästekorraldajad – kasutavad partiklit *lihtsalt*. Kõigepealt anname ülevaate varasematest uurimustest ning meie uurimuse materjalist ja metoodikast. Seejärel analüüsime partiklit *lihtsalt* helistaja ja päästekorraldaja voorudes. Meie uurimisküsimused on järgmised: a) missugustes funktsioonides ja tähendustes partiklit *lihtsalt* hädaabikõnedes kasutatakse, b) kas helistaja ja päästekorraldaja kasutavad partiklit *lihtsalt* eri moel?

¹ Info pärineb Tartu häirekeskuse külastusest 27. IX 2019. Infot jagasid keskuse juhataja, valvevahetuse juht ja päästekorraldajad ning täpsustasid teised häirekeskuse töötajad.

1. Varasemad uurimused: *lihtsalt* funktsioonid

Eestikeelne partikkel *lihtsalt* on semantiliselt sarnane ingliskeelse partikliga *just* 'lihtsalt, just, ainult, lausa, äsja', ent partiklil *lihtsalt* puudub ajatähendus ('äsja'). Järgnevalt tutvustame eestikeelse partikli (Valdmets 2013) ning inglise ja teiste indoeuroopa keelte (nt Lee 1987; Lindemann, Mauranen 2001; Aijmer 2002; Grant 2011; Lamerichs jt 2015) ja soome keele (Ogden jt 2004; Stevanovic 2012) samalaadse tähendusega partiklite funktsioone. Uurimustes on täheldatud nii eestikeelse partikli *lihtsalt* (Valdmets 2013: 124) kui ka ingliskeelse *just* (Aijmer 2002: 154) grammatiseerumist ja näidatud, et need partiklid on suhtluses polüfunktsionaalsed. Peale selle on Karin Aijmer (2002: 158) väitnud, et inglise *just* ei ole semantiliselt neutraalne, vaid väljendab alati hinnangut.

Esiteks, kõige sagedamini on uurimustes märgitud, et inglise *just* on vähendav (vt nt Lee 1987; Lindemann, Mauranen 2001; Grant 2011), näiteks ingl *this was just a weekend* 'see oli lihtsalt üks nädalavahetus' (Aijmer 2002: 159). Vähendamiseiga võib kaasneda vastandus (Lee 1987: 379–384; Goodman, Burke 2010: 330). Sel juhul vastandatakse näiteks arsti ja patsiendi suhtluses tõsine või tähtis ja vähem tõsine või vähem tähtis sümptom, kusjuures vastandus ei pruugi olla eksplitsiitne. Aijmer (2002: 169) toob inglise partikli *just* vähendava funktsiooni all eraldi välja ka umbmäärastamise (*I was just thinking* 'Ma lihtsalt mõtlesin'). Öeldu tähtsuse vähendamist on täheldatud ka soome partikli *vaan* (teatud juhtudel võib tõlkida kui 'lihtsalt, ainult') funktsioonina (Ogden jt 2004: 309, 324; Stevanovic 2012: 858).

Vähendav *just* võib olla ka piirav ja väljendada, et kõneleja peab silmas vaid väikest või ebaolulist asja (*I'm just wondering whether [...] there being more spare money* 'Ma lihtsalt mõtlen, kas on rohkem vaba raha') (Aijmer 2002: 169). Nii kannab inglise keeles *just* tähendust *only* 'ainult' (Lee 1987: 386). Inglise *just* võib ka näiliselt vähendada tegevuse olulisust (Lee 1987). Näiteks lause *I was just watching* 'Ma lihtsalt vaatasin' väljendab, et tegevuses ei ole midagi iseäralikku (Lukyanova 2017: 117). Sarnast kasutust on täheldatud ka hollandikeelsel partiklil *gewoon* 'lihtsalt' (Lamerichs jt 2015), mille abil trauma läbi elanud lapsed vähendasid intervjuudes oma probleemi, et konstrueerida n-ö normaalsust. Sel moel näitasid lapsed, et niisuguses olukorras pole midagi ebatavalist. Selline kaitsepositsiooni võtmine on ohvrite puhul tavaline (vt ka Nijntjens 2013: 146; Sacks 1984).

Samuti võib inglise partikliga *just* näiliselt vähendada tegevuse keerukust, nt *just turn to the right* 'lihtsalt pööra paremale' (Aijmer 2002: 173). Rootsi *bara* 'lihtsalt' sama funktsiooni on näidanud ka Karl Hedman (2016: 132) hädaabikõnede materjalis: nimelt võib päästekorraldaja väljendada partikliga *bara*, et helistajale pakutud tegevus ei nõua vaeva (rts *bara att se till* 'lihtsalt teha kindlaks'). Anna Wierzbicka (1991: 351) on väitnud, et inglise *just* loob positiivse – rahustava, kaitsva, vabandava, kiitva – seose, sest „väikest” asja saab tõlgendada mittekeerulisena ja seega kuulaja jaoks soovituks.

Osa uurijaid (Brown, Levinson 1987; Lee 1987; Aijmer 2002) on sidunud inglise vähendavat partiklit *just* ka viisakuse ja n-ö näo säilitamisega (*I'll just say* 'Ma lihtsalt ütlen'). Nimelt võib *just* esineda kaudsetes kõneaktides (suhtlustegevustes), mis

on n-ö sotsiaalselt kallihinnalised: vestluskaaslane peab kõneleja jutu peale midagi tegema, nt oma arvamust muutma (*I'm not offering you knowledge [---] I just **think** this is an interesting thing to explore* 'Ma ei paku teile teavet, ma lihtsalt arvan, et see on huvitav asi, mida uurida'). Sellistel puhkudel pehmendab *just* sotsiaalselt kal-leid suhtlustegevusi, nagu palveid, direktiive ja vaidlustusi. Pehmendamisega osutab kõneleja ka sellele, et tegevus on vähetähtis, ei nõua palju vaeva või pole oluliste tagajärgedega. (Lee 1987: 383; Aijmer 2002: 169; Lindemann, Mauranen 2001: 468; Grant 2011: 190–192)

Teiseks, nii eesti *lihtsalt* kui ka inglise *just* võivad kõneleja väidet või seisukohta tugevdada, intensiivistada või rõhutada (Valdmets 2013; Aijmer 2002). Nii kannavad mõlemad partiklid tähendust 'väga, täiesti, tõesti', näiteks ingl *was **just** frightful* 'oli lihtsalt õudne' (Aijmer 2002: 156). Aijmer (2002) seob partiklit *just* ka liialdamisega (*I would **just** die in this set-up* 'ma lihtsalt sureksin selles olukorras'). Osa uurijaid (Brown, Levinson 1987: 162, 166; Craig, Sanusi 2000: 442–444; Aijmer 2002: 172; Valdmets 2013: 125) on eraldi märkinud õigustamise või veenmise funktsiooni, kus *lihtsalt*- või *just*-lauset kasutatakse seisukohtade argumenteerimiseks, kritiseerimiseks või kategoorilisuse väljendamiseks (*people **just** don't work Saturday mornings* 'inimesed lihtsalt ei tööta laupäeva hommikuti' (Aijmer 2002: 172)).

Kolmandaks, partikleid ee *lihtsalt*, holl *gewoon* ja ingl *just* kasutatakse ka teksti liigendamiseks (Lindemann, Mauranen 2001; Grant 2011; Valdmets 2013; Corsetti 2015; Lamerichs jt 2015). Need partiklid aitavad suhtluses eelnevat juttu täpsustada, näitlikustada, kokku võtta ja sidusust luua (nt *Ta polnud veel neljakümnenegi, kui tundis, et hakkab vanaks jääma. **Lihtsalt** rõõm oli kadunud*) (Valdmets 2013: 125–126). Liigendav partikkel võib olla ka vestlust või järjendit lõpetav (Lamerichs jt 2015).

Kokkuvõttes on varasemates uurimustes täheldatud partiklil *lihtsalt* ja selle eri keelte vastetel mitu funktsiooni. Need võivad omavahel põimuda, mistõttu on funktsioone kohati keeruline eristada (Lee 1987: 395). Samal ajal on Stephanie Lindemann ja Anna Mauranen (2001: 467) näidanud, et inglise partikli *just* funktsiooni äratundmine ei tekita vestlejates segadust. Samuti on näidatud, et eri positsioonis suhtlejad (nt õpetaja ja õpilane) kasutavad partiklit eri funktsioonides (Grant 2011; Lindemann, Mauranen 2001: 461). Partikli *lihtsalt* eri keelte vasteid on uuritud eri suhtlusolukordades (nt arsti ja patsiendi, koolitunni- ja akadeemilises suulises suhtluses), kuid hädaabikõnedes seda partiklit meie teada analüüsitud pole, v.a Hedmani (2016) üksikud tähelepanekud. Hädaabikõnede uurimine aitab mõista, kuidas ajasurvega suhtluses leitakse osalejate koostöös helistaja probleemile lahendus. Partikli *lihtsalt* funktsioonide väljaselgitamine annab infot, kas helistajad ja päästekorraldajad kasutavad seda partiklit eri moods, lisades nii partiklite kui ka hädaabikõnede uurimisse uusi detaile.

2. Materjal ja meetod

Uurimuse materjal pärineb Tartu Ülikooli suulise eesti keele korpuse hädaabikõnede allkorpusest, kuhu kuulub 1000 kõnet. Hädaabikõnes suhtleb üldjuhul kaks inimest – helistaja (H) ja päästekorraldaja (P) –, kellel on kindlad rollid. Päästekorraldaja juhhib vestlust: esitab küsimusi, võtab vastu otsuseid, annab nõu, juhendab. Helistaja vastab küsimustele ja tegutseb saadud juhiste järgi.

Hädaabikõned on transkribeeritud vestlusanalüüsi transkriptsiooni põhimõtete järgi. Transkriptsioonides on muudetud kõik identifitseerimist võimaldavad andmed: nimed, aadressid, isikukoodid, autonumbrid jm. Artikli näidetes on isiku- ja kohanimed ning muud viited kindlatele isikutele või kohtadele asendatud kaldsulgudes üldnimetajaga (nt *helistan teile /linnast/*). Eesti hädaabikõnede kasutamiseks teadustöös on olemas Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee luba. Häirekeskusega on sõlmitud konfidentsiaalsusleping, millega kaitstakse hädaabikõnedes sisalduvat tundlikku infot.

Selle uurimuse jaoks oleme analüüsinud 75 hädaabikõnet (32 488 sõnet), milles oli 83 *lihtsalt*-partiklit: helistaja voorudes 68 ja päästekorraldaja voorudes 15. Materjalis esines eri hääldusvariante, nt *lissalt*, *lisalt*, *list*. Näidete analüüsis lähtusime suhtluslingvistika põhimõtetest ja uurisime, mida suhtlejad keeleliste vahenditega teevad (vt nt Couper-Kuhlen, Selting 2018; Fox jt 2012; Selting, Couper-Kuhlen 2001). Suhtluslingvistika lähtub sellest, et keelekasutus – süntaktilised vahendid, sõnavara, intonatsioon jm – on seotud sellega, mida kõneleja soovib saavutada. Nii on iga nüanss (sh partikkel) suhtluses tähenduslik. Vaatleme partikli *lihtsalt* ja seda ümbritsevate lausungite funktsioone/suhtlustegevusi, hädaabikõne osapoolte teadmisi kõne hetkel ja järjendite paiknemist vestluses. Analüüsi eesmärk on teada saada, millised on sõna *lihtsalt* funktsioonid ja tähendused hädaabikõnedes. Järgnevates peatükkides esitame näiteid funktsioonide kaupa helistaja voorudes ja seejärel päästekorraldaja voorudes.

3. Partikli *lihtsalt* funktsioonid helistaja voorudes

Vaatleme kõigepealt helistaja voorude näiteid, kus partikli *lihtsalt* funktsioon on vähendamine. Vähendavate funktsioonidena käsitleme kontrastiivset vähendamist, probleemi vähendamist, piiramist, pehmendamist, distantseerimist, varjamist, mitte-teadmisele osutamist, umbmäärastamist ja tegevuse või sündmuse vähetähtsaks või tavapäraseks märkimist. Seejärel käsitleme partikli tugevdavaid funktsioone: *lihtsalt* toimib intensiivsuspartilina, millele võib lisanduda süüdistav või kategooriliseks tegev ja järjendit lõpetav nüanss. Lõpus toome näite selle kohta, kuidas *lihtsalt* on korraga nii tugevdav kui ka vähendav.

3.1. Vähendamine

Varasemates uurimustes (nt Lee 1987; Aijmer 2002) on välja toodud, et partikli *lihtsalt* eri keelte vasted on suhtluses eeskätt vähendavad, näidates, et miski on väike, ebaoluline vms. Ka Eesti hädaabikõnedes on valdav partikli *lihtsalt* vähendav kasutus.

Vaatleme kõigepealt näiteid, kus mingit olukorda, seisundit vms vähendatakse millegi muuga võrreldes. Selline vastandus võib olla eksplitsiitne või implitsiitne. Eksplitsiitse vastanduse keskne kontekst on niisugune, kus päästekorraldaja esitab hüpoteesi helistaja olukorra, sümptomite vms kohta kinnitusküsimuse vormis. Helistaja aga ei kinnita oletust, vaid esitab õige variandi, mis sisaldab partiklit *lihtsalt*. Seesugune kasutus on näites 1, kus vana naine kutsub kukkunud abikaasale kiirabi. Hädaabikõne alguses on helistaja kukkumise põhjusena eitanud abikaasa teadvusekaotust ja komistamist ning öelnud, et abikaasa jalad kadusid alt ära. Kõne lõpuosas tuleb päästekorraldaja kukkumise põhjuse juurde tagasi (read 1, 3).

- (1) 01 P: mhmh ja `minestanud ta siis ei `ole eksole ja=ta **li[htsalt]**
 02 H: [ei,]
 03 P: `komistas ja `kukkus.
 04 (0.6)
 05 H: see=põle `komistand `ka
 06 < `lihtsalt=ä > see `vasak [`jalg] läheb alt `ära.
 07 P: [{-}]
 08 (.)
 09 P: mmmm (.).hh `selge. aga `kiirabi tuleb sis /aadress/.

Näitelõik algab päästekorraldaja kinnitusküsimusega, milles ta pakub oma hüpoteesi. Selle väitlauseline vorm ja partikkel *eksole* osutavad tema järeldusele eelnevast jutust. H eitab pakutud hüpoteesi (*ei; see=põle `komistand `ka*) ja esitab kukkumise põhjuse: < `lihtsalt=ä > *see `vasak `jalg läheb alt `ära*. Partikkel *lihtsalt* on siin tähendustes 'ainult' ja 'ilma põhjusega'. Helistaja vastuse esimene pool (rida 5) on täisminevikus, teine pool (rida 6) aga üldolevikus, osutades probleemi korduvusele. Partiklit *lihtsalt* sisaldav lausung lõpetab küsimuste seeria ja päästekorraldaja teatab, et kiirabi tuleb.

Kontrastiivne vähendamine on ka P küsimuses (read 1, 3): küsimuse esimene pool väljendab tõsist probleemi (minestamine) ja sellele vastandatakse komistamine kui väiksem probleem, mis ei viita otseselt mingile haigusele. Kokkuvõttes moodustub kolmik *minestas – komistas – jalg läheb alt ära*, kus kummagi paari (*minestas* ja *komistas* ning *komistas* ja *jalg läheb alt ära*) teine osa on vähendatud partiklilga *lihtsalt*.

Näites 1 ei vähenda helistaja partikli *lihtsalt* abil oma probleemi, vaid vähendamine tuleb esile kontrastis päästekorraldaja pakutud variandiga ja vastuse esimese osaga. David Lee (1987: 380) on niisuguste paaride esimest osa nimetanud referentprotsessiks² ja teist osa fokaalprotsessiks ning on välja toonud, et fokaalprotsess ei pruugi olla vähem tõsine või vähem ebameeldiv kui referentprotsess.

² *Protsess* on Lee käsitluses sündmuste, tegevuste ja situatsioonide katustermin.

Mõnikord ei ole fokaalprotsess eksplitsiitselt referentprotsessile vastandatud, kuid implitsiitne referent on siiski olemas. Seda illustreerib näide 2, kus helistaja kasutab partiklit *lihtsalt* oma esimeses voorus. Näites ei ole eksplitsiitselt vastandust, kuid implitsiitselt vastandub probleem mingi tõsisema olukorraga, mida väljendab päästekorraldaja küsimus *mis juhtus*.

- (2) 01 P: `häirekeskus tere mis `juhtus.
 02 (0.6)
 03 H: tere:: (.) **lihtsalt** `annan `teada=et `puu on üle `maante `/alev/ /linn/
 04 `kolmekümne kahe:: (0.3) kolmekümne `teisel `kilomeetril.

Helistaja väljend *annan teada* projekteerib järgneva vooru kui info, mis ei ole juhtumine. Partikkel *lihtsalt* on tähenduses 'ainult'. Ka Lindemann ja Mauranen (2001: 467–468) on toonud välja inglise partikli *just* piirava funktsiooni, mille üks tähendus on 'pole eriti tähtis'. Ühtlasi distantseerib H ennast sellise väljendiga sündmusest. H info on esitatud neutraalselt, lausungis ei ole muid tugevdavaid ega vähen-davaid markereid. Probleem ei puuduta helistajat isiklikult, ta ei väljenda oma ootusi päästekorraldaja tegevusele ja annab talle õiguse otsustada, kuidas saadud infot kasutada.

Järgnevalt vaatleme näiteid, kus helistaja on juhtunud süüdi ja vähendab partikliga *lihtsalt* probleemi. Näites 3 helistab häirekeskusesse tanklatöötaja, kes on klientidele esitanud vale, tegelikust väiksema arve.

- (3) 01 H: tere: helistan /linna/ /tanklast/ maksmata kütuse::: `asjus.
 /---/
 02 H: < ja=siis=ääääää `see oli see=t=ee > klient `maksis küll:
 03 `kütuse=ga ma panin `valesti `sisse. ja=siis=et=ee (0.4)
 04 siis see `õige: kütus sai `makstud ja sis ongi `tema oma (.)
 05 veel `maksmata.
 06 (1.2)
 07 P: aa, no=et siis ta ikka:=qq `osaliselt maksis [jah?]
 08 H: [jah] aga: [jah.]
 09 P: [*{-}]*
 10 (0.3)
 11 H: a:ga **lissalt** läks `vale[sti.]
 12 P: [ah]ah
 13 (1.2)
 14 P: mhmh
 15 (3.1) ((klaviatuuriklõbin))
 16 P: mh-mh? .hh aga kui= `palju on vaja `maksta veel,

Helistaja jätab probleemi sõnastades mulje, et klient lahkus maksmata (rida 1). Vestluse jooksul selgub, et müüja on olukorras ise süüdi (rida 3: *ma panin `valesti `sisse*). Päästekorraldaja arusaamise muutust näitab partikkel *aa* (Kasterpalu, Hen-noste 2016: 152–153) ja parandusalgatus *no=et siis ta ikka:=qq `osaliselt maksis jah?* (rida 7). H viib paranduse läbi, kinnitades P tõlgendust (rida 8). Vastuse järel esitab H lisainfo *a:ga lissalt läks `valesti*. Sellega pehmendab H oma viga, näidates, et see juhtus kogemata, ilma põhjuseta. Seega ei vasta *lihtsalt* küsimusele *kuidas*, vaid *miks*.

H lausung on sõnastatud nii, et subjekti ei ole nimetatud ja süüdlane on varjatud, millega H distantseerib ennast juhtunust. Partiklit *lihtsalt* sisaldav lausung on ka kokkuvõttev ja lõpetav: H süüst rohkem ei räägita ja P alustab uut alateemat, küsides maksmata jäänud summat (rida 16).

Kui näites 3 pehmendas helistaja oma viga, et väljendada sündmuse kogemata juhtumist, siis näites 4 pehmendab helistaja liiklusõnnetuse tõsistust.

- (4) 01 H: eeee (.) `olen ee /linnast/ helistan:=ää õe /kaupluse/ juurest
 02 et=ää (0.6) üks naiste`rahvas ajas `naisterahva: kogemata
 03 alla MITTE `ALLA=aga **lisalt** sai `kõksu.
 04 (0.6)
 05 P: [mhmh?]
 06 H: [ülekäigu]`raja juures, (0.8) et nüüd `ootaks=sin kiire- `kiirabi.

Probleemi esitades ei seo helistaja ennast sündmusega, kategoriseerides süüdlase kui *üks naisterahvas*³ (rida 2). H pehmendab süüd sõnaga *kogemata*. Seejärel teeb H eneseparanduse (rida 3): tühistab eksplitsiitselt probleemkuse, ühendverbi *ajas alla* ja asendab selle lahendiga *lisalt sai `kõksu*. *Kõks* on allaajamisest väiksem probleem ja *lihtsalt* tähenduses 'ainult' vähendab samuti olukorra tõsistust. Lausungi alguses räägib H süüdlase tegevusest, paranduse lahendis aga selle tagajärgedest kannatanule. Süüdlane on samamoodi varjatud nagu näites 3 ja õnnetust esitletakse kui iseenesest, ilma põhjusest juhtunust. Edasises vestluses selgub, et õnnetuse põhjustas helistaja kaaslane.

Kahes viimasel näitel nägime muu hulgas seda, kuidas helistaja valib keelelised vahendid, mis varjavad tema enda või kaaslase osalemist juhtumist. Distantseerimise kohta on ka kaks järgmist näidet.

Näites 5 on helistaja teada andnud avalikus kohas magavast inimesest. Kõne lõpus küsib päästekorraldaja helistaja nime.

- (5) 01 P: nii=`öelge mulle [palun] teie `ees=ja `perekonnanimi
 02 H: *[{ -}] *
 03 P: kes te: `oote.
 04 (0.9)
 05 H: eeee /eesnimi/ /perekonnanimi/, (0.4)
 06 ja `lissalt kõndisin `mööda?

H ütleb oma ees- ja perekonnanime (rida 5) ning pärast lühikest pausi distantseerub sündmusest: *ja 'lissalt kõndisin `mööda*. See võib olla ka kaudne vastus ('ei ole keegi') küsimusele *kes te: `oote*. Nime ütlemine on H sündmusega sidunud ja H peab vajalikuks seotust teatud määral tagasi võtta, kategoriseerides enda kui mitteosaleja, mitteteadja, mittevastutaja ja madaldades sellega oma episteemilist staatust (Heritage 2012). Partikkel *lihtsalt* on siin tähenduses 'ainult, ei muud kui' ja 'muu-seas'. Robin Wooffitt (1991) ning John Heritage ja Steven Clayman (2010: 76) on kirjeldanud inglise partikli *just* taolist spetsiifilist kasutust, kus kõneleja väljendab muu

³ Vrd näitega 10, kus võõras inimene kategoriseeritakse kui *üks mees*.

hulgas seda, et tema on millegi erakordse tunnistaja, aga tal puudub sündmusega seos (täheenduses 'ta ei ole soovinud seda näha').

Näites 6 distantseerib helistaja end partikli *lihtsalt* abil süüdlasest. Noor naine kaebab mehe peale, kes ei lase tal ega tema elukaaslasel koju minna.

- (6) 01 P: ee=kas ta on teie `tuttav või `sõber või `elukaa- või või
02 H: .hhhhh (0.7) ta=n=`**lihtsalt** `tuttav.

Näitelõik algab päästekorraldaja alternatiivküsimisusega, mis loetleb kolm vastusevarianti, mille vahel helistaja saab valida. Küsimus on selle kohta, kuidas H ja probleemi põhjustaja omavahel seotud on. P pakutud variandid liiguvad kaugemast suhtest järjest lähedasema poole. Lausung jääb pooleli, võimaldades H-l lisada veel mõne variandi. H valib pakutud variantidest esimese (*tuttav*), mis on skaalal temast kõige kaugem, ja rõhulise partikliga *lihtsalt* suurendab veelgi distantssi, vähendades enda seotust süüdlasega. Partikkel *lihtsalt* on ka siin täheenduses 'ainult, ei muud kui'.

Näites 7 vähendab *lihtsalt* öeldu täpsust. Helistaja on teatanud avariist ja päästekorraldaja otsib kaardilt selle toimumiskohta.

- (7) 01 P: .hhhhhh nii kas seal täitsa `ristmikul sis või.
02 (0.9)
03 H: ei, täiesti:: (0.5) `**lihtsalt** `maan`tee.

Näitelõigu real 1 algatab P paranduse, olles teinud H jutust järelduse, et avari juhatus ristmikul. Vastusele eelneb pikk paus, mis viitab sellele, et vastus on mitte-eelistatud. H eitab P hüpoteesi, kuid ei oska nimetada täpset kohta. Järjeotsimine (sõna *täiesti* lõpuhääliku venitus ja paus) lõpeb ümbertegemisega '*lihtsalt* `maan`tee, kus *täiesti* asendatakse sõnaga *lihtsalt*. *Lihtsalt* on täheenduses 'ainult' ja osutab, et pakutav lahend ei ole päris täpne. Selliselt toimib *lihtsalt* umbmäärastajana. Maantee kui täpsemalt määratlemata asukoht on vastandatud ristmikule kui konkreetsele kohale.

Kokkuvõttes võib helistaja hädaabikõnedes partikliga *lihtsalt* vähendada väljaõeldut eri eesmärkidel. Vähendamine võib tuleneda vastandusest päästekorraldaja pakutud alternatiiviga, kusjuures helistaja ei vähenda sellega oma probleemi tõsidust. Helistaja võib ka pehmeneda, väljendades sündmuse kogemata juhtumist või kahandades selle tõsidust. Vähendatakse ka selleks, et sündmusest/süüdlasest distantseeruda või väljaõeldut umbmäärastada. Helistaja vähendavad kasutused võivad olla täheenduses 'ainult, ei muud kui'; 'kogemata'; 'ilma põhjusest'; 'muuseas'.

3.2. Tugevdamine

Varasemates uurimustes (nt Larsen 2013; Rock 2018) on näidatud, kuidas helistaja hädaabikõnedes oma probleemi tugevdab, kindlustamaks abi saamist. Samuti isoleerustab hädaabikõnesid osalejate afektiivne asümmeetria: kriisilukorras väljendab helistaja tugevaid emotsioone, päästekorraldaja peab aga jääma neutraalseks (Whalen, Zimmerman 1998: 150; Heritage, Clayman 2010: 87–89; Vaajala jt 2013: 143–146). Lausungi tugevdamise ning ühtlasi emfaatiliseks muutmise vahendid

on intensiivsuspargiklid ja -adverbid (nt *nii*, *väga*, *õudsalt*) (vt Rääbis jt 2019: 23; Vainik, Brzozowska 2019: 108). Intensiivsuspargiklina toimib ka *lihtsalt*.

Näites 8 esitatud telefonikõne alguses ei vasta helistaja küsimusele *mis juhtus?*, vaid pärib mitu korda, kas kiirabi viib kohe haiglasse (näitest välja jäetud). Näitelõigu alguses vastab päästekorraldaja küsimusele ja küsib, mis abi helistajal vaja on (rida 2).

- (8) 01 P: no=nad `ise `otsustavad kas `on inimest vaja `ära=viia või
 02 `mitte=aga mis abi `teil hetkel `vaja on.
 03 (0.6)
 04 H: .hhh no `mul on `**lihtsalt** `õudne `seljavalu mitu `päeva juba.
 05 (0.4)
 06 P: a:ga `perearsti juures `olete käinud=või.

Real 4 esitab H esimest korda oma probleemi: *no `mul on `lihtsalt `õudne `seljavalu mitu `päeva juba*. Partikkel *lihtsalt* fokuseerib järgmise sõna *õudne*, mis väljendab tugevat negatiivset emotsiooni, ja intensiivistab seda emotsiooni veelgi. Ka Aijmer (2002: 161, 164) on esile toonud inglise partikli *just* kollokatsioonid ekstreemsust väljendavate adjektiividega (nt ingl *just awful* 'lihtsalt õudne'). Näites 8 kasutatakse *lihtsalt* tähenduses 'lausa, täiesti, väga'. Fraasis '*lihtsalt* 'õudne 'seljavalu' on kõik sõnad rõhutatud. H kasutab oma voorus ka teisi tugevdavaid sõnu: *mitu* 'päeva juba' osutab probleemi pikaajalisusele (vt Pomerantz 1986). Samuti on tugevdavates kasutustes taustal implitsiitne laiem vastandus normaalse või tavapärase olukorraga, näiteks on *õudne seljavalu* kõrvalekalle normaalsusest.

P reageerib küsimusega, kas H on perearsti juures käinud (rida 6). Voorualguline partikkel *aga* viitab vastandusele, alustades helistaja jaoks mitte-eelistatud vooru. Küsimus on vormistatud küsipartikli *või* abil, mis väljendab kasutaja ebakindlust pakutava vastuse totesusse (vt Hennoste 2022 (ilmumas)). Kuna P ei esita pärast probleemi teadasaamist täpsustavaid küsimusi valu kohta, saab öelda, et intensiivistamine ei mõju: ka „lihtsalt õudse” seljavaluga peaks tegelema perearst. Tugevdav väljend *mitu* 'päeva juba' töötab siin tegelikult vastupidiselt, kuna selle aja jooksul oleks H võinud perearsti poole pöörduda.

Näide 9 illustreerib samuti partikli *lihtsalt* kasutust intensiivistavana, erinevalt eelnevast näitest lisandub süüdistav varjund.

- (9) 01 H: .hhhhh õõhh tõe`näoliselt ei elista õigesse `kohta=aga mul on
 02 selline `mure, (.) e:t=eee tuln oma `suvilasse? (.)
 03 /valla nimi/ vallas, ja `vaatan=et väga oma`voliliselt on:
 04 väga suur osa `hekist `**lihtsalt** .hhhh `maha saetud sest=et=ää
 05 nii on `mugavam seda niiõelda `pööret `tee=pealt võtta
 06 kuigi see ei=ole `tee=peal ja=i takista `liiklust.
 07 (.)
 08 H: .hhhhh et noh ma näen siin kahju `tekitamist.
 09 (3.1)
 10 P: mmmmmm `teie `hekk on sis `maha=võ[etud] jah?
 11 H: [jah.]

Eelteates (read 1–2) väljendab H kahtlust, kas ta helistab õigesse kohta ja juhatab järgneva jutu sisse kui *mure*. Seejärel alustab ta narratiivi, esitades probleemiks olevad sündmused kronoloogilises järjekorras. *Lihtsalt* rõhutab väljendit *maha saetud*, on lausungis rõhuline ja süüdistava varjundiga. Seda kasutatakse tähenduses 'ilma põhjusega, niisama, heast peast', lisades voorule emfaatilisust. Sarnaselt näitega 8 kasutab H ka siin teisi tugevdavaid sõnu (*väga omavoliliselt* ja *väga suur*) ning lisaks juriidilist terminit *kahju tekitamine*. P algatab järgmises voorus (rida 10) paranduse, pakkudes tema jaoks probleemsest voorust oma tõlgenduse. Sealjuures on ta neutraalne ega lähe kaasa H tugevdamise ega emotsiooniga.

Kahes eelmises näites kasutas helistaja partiklit *lihtsalt* vestluse alguses ja oma probleemist esimest korda rääkides. Näites 10 kasutatakse partiklit *lihtsalt* hilisemas vestlusfaasis. Helistaja annab teada õues magavast purjus inimesest.

- (10) 01 H: `tere .hhhh ä /linna/ rautte`jaamas on üks `mees=eeee
 02 .hhhh eeeeeee `pikali maas `õues, ta::: (0.4) eeeeeeeeeeeeeee
 03 oli küll alkoholi`joobes ma nägin `ennem=aga: ma=i=tea
 04 ta=n `kukkunud, .hhh ja see `naine kes taga `koos oli ütles
 05 et ta=i reageeri nagu (0.6) millelegi et ta
 06 (1.7)
 07 H: a präägu `hingab nagu ku=ma `vaatan siis ta `hingab.
 08 (0.9)
 09 H: aga tõenäoliselt ma=i `tea kas `on talle siia `arsti vaja
 10 või= `ole vaja ma=ju=i oska `öelda.
 /---/
 11 H: aga ta `hingab ilusti ja ta=n külje `peal,
 12 (1.9)
 13 H: aga noh me=i= `saa ju teda siia vedelema `jätta.
 14 P: aga m- meeste` rahvas noorem vanem,
 /---/
 15 H: =jaa tundub et `magab `liigutas ilusti ku=ma teda:
 16 tal on mingi `naisterahvas ka `kaasas ütles ta=n=ja
 17 alkoholi`joobes. .hh aga ta=i võta üldse `jalgu alla
 18 ega me=i saa ju teda `õue siia `magama jätta.
 /---/
 19 H: =ma=len ise arestimajas töötanud seitse `aastat ma:::
 20 mq=mq (.) `t(h)ean hehe [et ee]
 21 P: [j(h)aajah] ähäh
 22 H: ja **lissalt** ei `saa teda siia `õue vedelema jätta {-}=
 23 P: =AGA `kus ta seal `on=et=ee=
 24 H: =`kohe `rauttejaama `ees.

Helistaja nimetab oma esimese vooru alguses abivajaja asukoha ja kategoriseerib ta kui *üks mees*. Seejärel kirjeldab ta mehe olukorda (read 1–5). Päästekorraldaja roll näeb ette vestluse juhtimist, kuid ta ei võta initsiatiivi. Tekivad pikad pausid (read 6, 8) ja H lisab infot (read 7, 9–10).

Näitelõigust on välja jäetud read, kus abivajaja olukorda veel täpsustatakse. Real 11 kordab H antud infot (*ta` hingab ilusti*) ja lisab uue info (*ta=n külje` peal*), kirjeldades seega olukorra positiivset poolt. Järgneb taas pikk paus, mille järel esitab H seisukoha *aga noh me=i= `saa ju teda siia vedelema` jätta* (rida 13). Aga vastandab

seisukoha eelmises voorus esitatud positiivsele infole. Mitmuse esimese pöörde vorm võib osutada helistaja ja päästekorraldaja koostööle või sellele, et helistaja juures on mehega kaasas olnud naine. Partikkel *ju* viitab ühisele teadmisele, endastmõistetavusele. Negatiivse konnotatsiooniga sõna *vedelema* tugevdab väidet.

P jätkab täpsustavate küsimustega isiku ja tema seisundi kohta (näitest välja jäetud). Real 15 vastab H küsimusele, et inimene magab ja liigutas ilusti. See on jällegi positiivne info, mis välistab kahtluse, et ta võiks olla teadvuseta või surnud. Lausung jääb pooleli, H lisab kiiluna info kaasas oleva naisterahva kohta ja tugevdab uuesti probleemi: *aga ta=i võta üldse 'jalgu alla* (rida 17). Vooru lõpus kordab H seisukohta *ega me=i saa ju teda 'õue siia 'magama jätta* (rida 18). Seisukoht esitatakse samuti nagu eelminegi mitmuse esimese pöörde vormis ja kasutatakse partiklit *ju*. *Vedelema* asendatakse neutraalse sõnaga *magama*, aga lisatakse sõna *õue*, mis osutab ebanormaalsele olukorrale.

Näitest on välja jäetud lõik, milles P küsib H arvamust, kas vaja on politseid või kiirabi, seades ta sellega episteemilise autoriteedi positsioonile. H arvab, et vaja oleks politseid, lisab info arestimajas töötamise kohta ja teeb eksplitsiitseks oma teadmise (read 19–20). Seega võtab ta pakutud autoriteedi positsiooni vastu ja tugevdab seda. Vooru lõpp on öeldud naerdes ja P läheb naeruga kaasa. Naeruga pehmendatakse siin sotsiaalselt mitte-eelistatud olukorda, eksimist osalejate rollijaotuse vastu (Annuka 2020: 15–16).

H kordab sama seisukohta (*ja lissalt ei 'saa teda siia 'õue vedelema jätta*) kolmandat korda (rida 22), seekord kasutades partiklit *lihtsalt*, mis võtab kogu senise info kokku (vt Lamerichs jt 2015: 627–628, 631) ja viitab sarnaselt partikliga *ju* ühisele teadmisele (täheenduses 'endastmõistetavalt'). Eelmistest seisukohtadest (read 13 ja 18) korratakse negatiivset infot väljendavaid sõnu *vedelema* ja *õue*. H kaks esimest seisukohta olid esitatud mitmuse esimese isiku vormis, tuues välja helistaja ja päästekorraldaja koostöö, kolmas on aga üldisikuline. Siin tuleb esile ka partikli *lihtsalt* lõpetav funktsioon: P ei esita enam küsimusi abivajaja olukorra kohta, vaid ilmutab valmidust abi saata, küsides tema asukohta.

Näites 10 kasutati partiklit *lihtsalt* veenmiseks, ühise pinna loomiseks, oma seisukoha kategoorilisuse tõstmiseks ja enda kuuldavaks tegemiseks, et saavutada eelistatud reaktsiooni (abi saatmist). Ühtlasi võetakse partikli abil öeldu kokku ja lõpetatakse küsimuste seeria.

Kokkuvõttes tugevdavad helistajad hädaabikõnedes probleemi, et näidata abi väljasaatmise vajalikkust. Selliselt toimib *lihtsalt* intensiivsuspattiklina ja on tähenduses 'lausa, täiesti, väga'. Intensiivistamisega samal ajal võib *lihtsalt* kanda süüdistavat varjundit ja olla tähenduses 'ilma põhjuseta'. Samuti võib intensiivsuspattikkel tõsta kategoorilisust ja olla lõpetav, kandes tähendust 'endastmõistetavalt'.

3.3. Vähendamine ja tugevdamine ühtaegu

Analüüsitud materjalis on mõni näide selle kohta, kuidas partiklit *lihtsalt* kasutatakse tugevdavas ja vähendavas funktsioonis korraga. Näide 11 on samast vestlusest kui näide 6. Päästekorraldaja esitab olukorra täpsustamiseks küsimusi.

- (11) 01 P: et `hommikul ta teeks `tööd `edasi=või.
 02 (0.6)
 03 H: jaa=aga me tahame `koju € minna aga ta=i `lase meid. €
 04 (2.3)
 05 P: ja `teie olete selle mehe `abikaasa kes seal `luku=taga nüüd on=või.
 06 (0.7)
 07 H: € jhah €
 08 P: `elukaaslane või `abikaasa või.
 09 (0.6)
 10 H: `ei ma=i=ole päris `abikaaslane.
 11 P: mhmh?
 12 (1.0)
 13 H: € aga=ma tahaks `li:htsalt (0.5)
 14 [`koju siit kuidagi `saada.] €
 15 P: [a=kuidas `teie sinna `sai]te sis=nüd.
 16 (1.1)
 17 H: € `tema `tõigi=meid `autoga `siia=aga=ma=taks `lisst
 18 kudiq `koju saad, (.) ä `mitu `kilomeetrit me=i jõua `käia. €
 19 (2.2) ((klaviatuuriklõbin))
 20 P: kus=te `elate=sis.

Helistaja avaldab soovi koju saada (rida 3), kuid päästekorraldaja ei paku lahendust, vaid jätkab küsitlemist. Hädaabikõnes on see tavapärane, kuna kõigepealt tuleb välja selgitada, missugust abi on vaja. Üldises suhtlusraamistikus rikub P aga normi, kuna naabruspaari esiliikmele (abipalvele) peaks järgnema järelliige (palve täitmine). Seejärel vastab H küsimustele oma kaaslase kohta (read 7, 10) ja P reageerib saadud infole partikliga *mhmh* (rida 11). Pärast pausi kordab H soovi koju saada (read 13–14). Nagu ka real 3 vastandab *aga* voores eelnevale tekstile (küsimuste-vastuste osale), osutades, et P võiks pakkuda olukorrale lahenduse. *Lihtsalt* on tähenduselt vähendav 'ei muud kui, ainult'. Vähendamine tuleb esile selles konkreet-ses voores (read 13–14). Kogu dialoogi arengut silmas pidades kasutatakse partiklit *aga* tugevdavas funktsioonis (vrd näitega 10), kuna P ei ole samasisulisele voores reageerinud. P jätab H soovi ka seekord tähelepanuta ja jätkab küsitlemist (rida 15). H vastab küsimusele ja kordab samas voores kojusaamise soovi, kasutades taas partikleid *aga* ja *lisst* (read 17–18). Voores lõpus toodud põhjendus tugevdab vajadust abi järele. Kokkuvõttes moodustub samasugune kolmeosaline struktuur nagu näites 10. Järgmises voores (rida 20) jätkab P küsitlemist, aga küsimuste suund on muutunud: elukoha küsimine juhib vestlust H soovitud kojumineku poole.

Kokkuvõttes oli näites 11 *lihtsalt* nii vähendav kui ka tugevdav: helistaja väljendab, et tema palve on väike, ta ei taha midagi suurt, samal ajal ta ka tugevdab ja näitab, et palve täitmise ootus on endiselt olemas.

4. Partikli *lihsalt* funktsioonid päästekorraldaja voorudes

Päästekorraldajad kasutasid analüüsitud vestlustes partiklit *lihsalt* vaid vähendavana: mitte-eelistatud suhtlustegevuste pehmendamiseks ja parandusalgatustes helistaja probleemi pisendamiseks. Näites 12 otsib päästekorraldaja traumapunkti aadressi.

- (12) 01 P: ma `vaatan kohe,
 02 (6.7)
 03 P: kohe?
 04 (11.5)
 05 P: ma=`vaatan **lihsalt** kus=nat `asuvad.
 06 (9.3) ((klaviatuuriklõbin))
 07 P: nii.
 08 (3.4) ((klaviatuuriklõbin))
 09 P: üks=hetk?
 10 (1.0)
 11 P: nii,=h me `oleme=sis
 12 (1.7)
 13 P: õõ=nii.
 14 (10.2)
 15 P: üks=hetk? (.) ma **lihsalt** ei=`leia miskipärast `aadressi praegu,
 16 .hhhhh nii, /linna/ `haigla, se=n (.) /aadress/ peab=olema=ja?

Näitelõik algab sellega, et P annab järgnevast otsimisprotsessist eksplitsiitselt teada. Real 3 annab ta märku, et on veel liinil. Real 5 kommenteerib P enda tegevust, põhjendades ja vabandades pikka pausi. Järgnevad taas pikad pausid ja märguanded otsimisprotsessi jätkamisest (read 6–14). P lausung *ma lihsalt ei= `leia miskipärast `aadressi praegu* teeb sellest protsessist kokkuvõtte. Päästekorraldaja suutmatust vajalikku infot leida pole kooskõlas tema institutsionaalse rolliga ja toob seetõttu kaasa pehmendamise. Kokkuvõte real 15 ei lõpeta aga järjendit, vaid P jätkab aadressi otsimist. Artikkel *lihsalt* kannab selles näites tähendust 'ainult, ei muud kui' (rida 5) ja 'ilma põhjusest' (rida 15).

Näites 13 kasutab päästekorraldaja partiklit *lihsalt* juhise pehmendamiseks. Helistaja soovib siin kõnes abi, kuna abikaasal on äge kolmiknärvi põletik.

- (13) 01 P: võibolla konsulteerite kõigepealt `meedikuga
 02 kaksteist kaks` kümend numbril.
 03 (1.6)
 04 H: kaks`teist kaks`kümend.
 05 P: jaa (.) et mida meedik `soovitab et kui on `kiirabi vaja
 06 siis n `helistate meile `tagasi **lihsalt**.
 07 (1.2)
 08 H: no=selige. (.) `kaksteist kaks[kend=`helistan.]
 09 P: [`proovige] jaa `kõigepealt=et
 10 kui `meie abi õõ-õõ vaja=s=helistage `tagasi.

Päästekorraldaja soovitab helistada perearsti nõuandetelefonile (read 1–2). Pärast pikka pausi küsib H telefoninumbri üle ja P kinnitab seda (read 4–5). Kuna H ei

ole ettepanekuga nõustumist väljendanud, selgitab P täpsemalt, kuidas edasi peaks tegutsema: kui meedik soovib kiirabi kutsuda, siis tuleb uuesti häirekeskusesse helistada. Helistaja jaoks tähendab see lisatööd ja on seega mitte-eelistatud. Partikkel *lihtsalt* lausungi lõpus vähendab öeldu tähtsust ja näitab helistamist kui iseenesest mõistetavat (vt Ogden jt 2004: 318). Kuigi *lihtsalt* ei väljenda siin viisi (kuidas?), on selles näites säilinud keelendi algset tähendust: P esitleb helistamist kui lihtsat tegevust (vt ka Hedman 2016).

Juhisele järgneb taas pikk paus (rida 7), mis viitab mitte-eelistatusele. Fraasiga *no selge* osutab H, et info on vastu võetud, ja algatab kõne lõpetamise. Leelo Keevalliku (2016: 234–238) väitel tähistab *no* üleminekut vastuseisult nõustumisele. Seda on näha ka näites 13. P esimesele ettepanekule (read 1–2) ei vasta H nõustumisega, vaid küsib telefoninumbri üle. Teisele ettepanekule (read 5–6) vastab ta lausungiga '*kaksteist kakskend*'=*helistan*, mida võib tõlgendada nõustumise või parandusalgatusena. P tõlgendab seda parandusalgatusena, kuna hakkab vastama juba H vooru ajal, kui sõna *helistan* pole veel öeldud. P kinnitab antud infot ja seletab juhise uuesti üle.

Näites 14 kasutab päästekorraldaja partiklit *lihtsalt* parandusalgatuses ja vähendab helistaja probleemi tõsidust. H on teada andnud vöörast mehest, kes seisab juba mitmendat korda aia taga ja vahib hoovi. P on helistaja andmed kirja pannud ja täpsustab seejärel veel olukorda.

- (14) 01 P: no aga=ö mingi 'vägivald midagi ta=i 'ole.
 02 'lihtsalt 'vaatab seal jah?
 03 H: 'ei. 'ei 'õnneks 'vägivalda 'veel ei='ole=aga=no=me=i='tea
 04 millal ta ükskord väravast 'sisse võib tulla.

Näitelõigu alguses algatab P paranduse, pakkudes saadud infost tõlgenduse. *No aga* küsimuse alguses loob kontrasti eelneva tekstiga. Esimene küsimus (rida 1) on väitlause vormis. Teine küsimus (rida 2) on vormistatud küsijätku *jah* abil, olles tugevalt orienteeritud kinnitavale vastusele. Vaatamine kui iseenesest süütu tegevus on vastandatud vägivaldale ja rõhuline partikkel *lihtsalt* tähenduses 'ainult, ei muud kui' vähendab probleemi. Nii mõistab seda ka H, kes eitab vägivalda, aga tugevdab kohe seejärel oma muret, väljendades kartust, et mees võib väravast sisse tulla (read 3–4).

Kokkuvõttes kasutasid päästekorraldajad hädaabikõnedes partiklit *lihtsalt* vähendamiseks. Kasutusi oli üldjoontes kahesuguseid: pika otsimise, vajaliku info mitteleidmise või direktiivi pehmendamine ja helistaja probleemi pisendamine. Päästekorraldaja voorudes kandis *lihtsalt* tähendust 'ei muud kui, ainult' või 'ilma põhjusea'.

5. Arutelu ja kokkuvõte

Helistaja ja päästekorraldaja on eri institutsionaalsetes rollides ja seetõttu erinevad ka nende suhtlustegevused. Päästekorraldaja juhiv vestlust: esitab küsimusi, annab juhiseid, võtab vastu otsuseid. Helistaja esitab põhiliselt naabruspaaride järelliikmeid,

nt vastab küsimustele ja reageerib juhistele. Analüüsitud telefonikõnedes kasutasid helistajad partiklit *lihtsalt* peamiselt vastustes (probleemi esitades või täpsustades), vähemal määral küsimustes (sh parandusalgatustes), eelteadetes, palvetes, õigus- tustes, seisukoha väljendamisel, (küsimata) lisainfo andmisel. Päästekorraldajad kasutasid partiklit *lihtsalt* parandusalgatustes, juhistes ja enda tegevust (kaardilt või andmebaasist otsimist) kommenteerides.

Analüüs näitas, et partiklit *lihtsalt* kasutatakse hädaabikõnedes nii vähendamiseks kui ka tugevdamiseks. Helistajad kasutavad seda nii vähendavana (56 näidet), tugevdavana (6 näidet) kui ka mõlemas funktsioonis korraga (6 näidet). Samas päästekorraldajad kasutavad partiklit vaid vähendavana (15 näidet).

Partikli *lihtsalt* vähendavad funktsioonid on piiramine (näited 1, 2, 4–7, 11), peh- mendamine (näited 3, 4, 12, 13), umbmäärastamine (näide 7), varjamine (näited 3, 4), distantseerimine (näited 2–6), mitteteadmisele osutamine (näited 5, 7), tege- vuse või sündmuse vähetähtsaks või tavapäraseks märkimine (näide 2). Helistajad kasutavad partiklit *lihtsalt* sageli oma probleemist rääkides ja tekib küsimus, miks probleemi vähendatakse. Analüüs näitas, et olukorra tõsidust vähendatakse siis, kui helistaja on juhtunud ise süüdi (näited 3, 4). Teistel juhtudel ei vähenda helistaja otse- selt oma probleemi, vaid vähendamine tuleb esile millegi muuga võrreldes (näited 1, 2). Päästekorraldaja pehmendab partikli *lihtsalt* abil mitte-eelistatud suhtlustege- vusi: pikka infootsimist (näide 12), info puudumist (näide 12), juhiseid (näide 13) ja pisendab helistaja probleemi (näide 14).

Partikli tugevdavateks funktsioonideks on intensiivistamine (näide 8), süüdistam- mine (näide 9) ja veenmine (näited 10, 11). Lisaks osutatakse sellega ühisele teadmi- sele ja tuuakse esile mingi normi rikkumine. Lausungis kasutatakse tavaliselt ka teisi tugevdavaid vahendeid: intensiivsuspardikleid (*väga, nii*), negatiivse konnotatsioo- niga sõnu (*õudne, vedelema, vahtima*), äärmusväljendeid (*kõik*), viiteid probleemi korduvusele või pikaajalisusele (*mitu päeva juba, see on juba teine kord, kogu aeg*). *Lihtsalt* muudab lausungi ühtlasi emfaatilisemaks.

Partiklil *lihtsalt* on ka vestlust liigendav funktsioon: selle abil juhatatakse teema sisse (näide 2), tehakse öeldust kokkuvõte (näited 10, 12), lõpetatakse teema või ala- teema (näited 1, 3, 5, 10–12). Sageli täidab partikkel korraga mitut funktsiooni, olles näiteks vähendav ja teksti liigendav.

Partikkel *lihtsalt* võib suhtluses kanda eri tähendusi. Lisaks EKSS-is toodud tähendustele 'lausa, otse' (näide 8) ja 'ei muud kui, ainult' (näited 1, 2, 4–7, 11–14) tulid hädaabikõnedes esile tähendused 'kogemata' (näide 3), 'ilma põhjusega' (näited 1, 3, 9, 12), 'endastmõistetavalt' (näide 10), 'muuseas' (näide 5).

Suhtluslingvistikas on oluline jälgida ka seda, kuidas vestluspartner voorule rea- geerib. Partikli *lihtsalt* abil muudab helistaja sageli oma vooru emfaatilisemaks, kuid päästekorraldaja jääb neutraalseks ega lähe kaasa helistaja väljendatud emotsioo- niga. Mitmes näites tuleb esile partikli lõpetav funktsioon: päästekorraldaja muudab selle järel küsimuste suunda või lõpetab küsimuste osa ja otsustab abi saata. Helis- tajapoolne tugevdamine ega vähendamine ei mõjuta seda, kas abi saadetakse või mitte. Kui aga päästekorraldaja pisendab parandusalgatustes helistaja probleemi, siis reageerib helistaja sellele probleemi tugevdamisega.

Partiklit *lihtsalt* kasutatakse hädaabikõnedes alati vastandavas kontekstis. Varasemates uurimustes (nt Lee 1987; Goodman, Burke 2010) on vastandus või kontrast välja toodud vaid osa näidete puhul. Lee (1987) on leidnud, et direktiivides ei ole inglise *just* kontrastiivne, vaid modaliseerib juhust, muutes selle viisakamaks. Meie analüüsitud materjalis vastandatakse ka päästekorraldaja juhustes kaks tegevust, nt nõu saamine ja kiirabi saatmine.

Analüüsitud hädaabikõnedes vastandati näiteks tõsisema ja kergema haiguse sümptomid, ohtlik ja vähem ohtlik olukord, enda ja süüdlase tegevus, ametlik (korrekne) ja mittekorrektne asjaajamine. Hädaabikõnede eripära on see, et helistamise ajend peaks olema vajadus kiiret abi saada. Seda eeldust väljendab päästekorraldaja avaküsimus „*Mis juhtus?*”. Ka helistajad orienteeruvad sellele eeldusele: kui nad soovivad edastada vaid teateid või küsida nõu, on see markeeritud. Niisiis, kui helistaja soovib ainult infot anda või saada, vastandub tema vastus eeldusele (näide 2).

Partikkel *lihtsalt* väljendab vastandust eelmise vooruga ka siis, kui päästekorraldaja esitab mingi hüpoteesi või järelduse helistaja olukorra kohta, viimane eitab tema pakutud varianti ja esitab oma, õige versiooni, mis sisaldab partiklit *lihtsalt* (näide 1). Niisugustes vastandustes ei vähenda helistaja oma probleemi, vaid kontrast luuakse päästekorraldaja pakutud variandiga.

Samuti kasutatakse partiklit *lihtsalt* suhtlusnormi rikkumise puhul, kui näiteks päästekorraldaja ei paku lahendust või vestluses tekib pikk paus (näited 10–12). Kõige laiemas mõttes on hädaabikõnedes alati taustal implitsiitne vastandus normaalsele või tavapärasele olukorrale.

Urimus näitas, et *lihtsalt* on eri grammatiseerumisetappides. Analüüsitud materjalis ei esinenud adverbina kasutust (otseses tähenduses 'lihtne', vastab küsimusele *kuidas?*, nt *selgitab lihtsalt ja selgelt*). Tavaliselt kuulub *lihtsalt* verbi juurde nagu adverb, kuid selle tähendus on muutunud. Mõnel juhul on otsene tähendus taustal säilinud, nt päästekorraldaja juhises *helistate meile tagasi lihtsalt*. Enamasti on otsene tähendus kadunud, nt *ei= 'ole võimalik lihtsalt magada*. On ka näiteid, kus *lihtsalt* on täielikult grammatiseerunud, kuuludes noomeni juurde: *lihtsalt maantee*. Sõna on sageli foneetiliselt redutseerunud (*lihsalt, lissalt, lisalt, lissad, lisst, list*) ja seegi on grammatiseerumise üks tunnus.

Analüüs tõi välja partikli *lihtsalt* mitmetähenduslikkuse ning näitas, et partikli kasutus sõltub kõneleja eesmärgist ja rollist suhtluses.

Artikli valmimist on toetanud Euroopa Regionaalarengu Fond (Eesti-uuringute Tippkeskus), Eesti Teadusagentuur (projekt PRG341 „Pragmaatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja tekstiliikides”) ja Alfred Kordelini Sihtasutuse Eesti Fond. Soovime tänada kasulike ja asjakohaste märkuste eest anoniimset retsensenti ning kõiki toimetajaid.

TRANSKRIPTSIOONIMÄRGID

.	langev intonatsioon	SÕNA	valjem lõik
,	poollangev intonatsioon	e:i	venitus
?	tõusev intonatsioon	si-	pooleli jäänud sõna
`	rõhutatud sõna või silp	{-}	ebaselgeks jäänud sõna
[]	pealerääkimine	(())	transkribeerija kommentaar
(.)	mikropaus (0.2 sek või lühem)	hehe	naer
(0.5)	pausi pikkus sekundites	s(h)õna	naerdes lausutud sõna
=	kokkuhääldamine	€ €	nutune hää
< >	aeglustatud lõik	.hh	häälekas sissehingamine
* *	vaiksem lõik	/---/	väljajätt

VEEBIVARAD

Häirekeskus. Hädaabinumber 112. <https://www.112.ee/et/juhend/hadaabinumber-112>

KIRJANDUS

- Aijmer, Karin 2002. English Discourse Particles: Evidence from a Corpus. (Studies in Corpus Linguistics 10.) Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/scl.10>
- Annuka, Andra 2020. Naerev hääli ametlikus ja argivestluses. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, nr 16, lk 5–21. <https://doi.org/10.5128/ERYa16.01>
- Brown, Penelope; Levinson, Stephen C. 1987. Politeness. Some Universals in Language Usage. (Studies in Interactional Sociolinguistics 4.) Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813085>
- Corsetti, Cristiane Ruzicki 2015. Conversational Competence in English as a Second Language: A Study of Pragmatic Markers. Doctoral Thesis. Pontificia Universidade Católica do Rio Grande do sul faculdade de letras. Porto Alegre.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth; Selting, Margret 2018. Interactional Linguistics: Studying Language in Social Interaction. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781139507318>
- Craig, Robert T.; Sanusi, Alena L. 2000. 'I'm just saying...': Discourse markers of standpoint continuity. – Argumentation, kd 14, nr 4, lk 425–445. <https://doi.org/10.1023/A:1007880826834>
- EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. Kd 1–6. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” 2., täiendatud ja parandatud trükk. Toim Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009. <http://www.eki.ee/dict/ekss>
- Fox, Barbara A.; Thompson, Sandra A.; Ford, Cecilia E.; Couper-Kuhlen, Elizabeth 2012. Conversation analysis and linguistics. – The Handbook of Conversation Analysis. Toim Jack Sidnell, Tanya Stivers. Oxford: Wiley-Blackwell, lk 726–740. <https://doi.org/10.1002/9781118325001.ch36>
- Goodman, Simon; Burke, Shani 2010. 'Oh you don't want asylum seekers, oh you're just racist': A discursive analysis of discussions about whether it's racist to oppose asylum seeking. – Discourse & Society, kd 21, nr 3, lk 325–340. <https://doi.org/10.1177/0957926509360743>
- Grant, Lynn E. 2011. The frequency and functions of *just* in British academic spoken English. – Journal of English for Academic Purposes, kd 10, nr 3, lk 183–197. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2011.05.006>

- Hedman, Karl 2016. Managing Medical Emergency Calls. (Lund Dissertations in Sociology 113.) Lund: Lund University.
- Hennoste, Tiit 2022 (ilmumas). Suuline keel. – Eesti grammatika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Heritage, John 2012. Epistemics in action: Action formation and territories of knowledge. – Research on Language & Social Interaction, kd 45, nr 1, lk 1–29. <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.646684>
- Heritage, John; Clayman, Steven 2010. Talk in Action: Interactions, Identities, and Institutions. (Language in Society 38.) Chichester: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444318135>
- Kasterpalu, Riina; Hennoste, Tiit 2016. Estonian *aa*: a multifunctional change-of-state token. – Journal of Pragmatics, kd 104, lk 148–162. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.06.010>
- Keevallik, Leelo 2016. Estonian *no(o)(h)* in turns and sequences: Families of function. – NU/ NÄ: A Family of Discourse Markers Across the Languages of Europe and Beyond. (Linguage & Litterae 58.) Toim Peter Auer, Yael Maschler. Berlin–Boston: De Gruyter, lk 213–242. <https://doi.org/10.1515/9783110348989-007>
- Lamerichs, Joyce; Alisic, Eva; Schasfoort, Marca 2015. ‘You just have to be cheerful really’: Children’s accounts of ordinariness in trauma recovery talk. – The Palgrave Handbook of Child Mental Health: Discourse and Conversation Studies. Toim Michelle O’Reilly, Jessica Nina Lester. Basingstoke–New York: Palgrave Macmillan, lk 618–635. https://doi.org/10.1057/9781137428318_33
- Larsen, Tine 2013. Dispatching emergency assistance: Callers’ claims of entitlement and call takers’ decisions. – Research on Language & Social Interaction, kd 46, nr 3, lk 205–230. <https://doi.org/10.1080/08351813.2013.810401>
- Lee, David 1987. The semantics of *just*. – Journal of Pragmatics, kd 11, nr 3, lk 377–398. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(87\)90138-X](https://doi.org/10.1016/0378-2166(87)90138-X)
- Lindemann, Stephanie; Mauranen, Anna 2001. “It’s just real messy”: the occurrence and function of *just* in a corpus of academic speech. – English for Specific Purposes, kd 20, lisa 1, lk 459–475. [https://doi.org/10.1016/S0889-4906\(01\)00026-6](https://doi.org/10.1016/S0889-4906(01)00026-6)
- Lukyanova, Yulia 2017. Manufacturing Dissent in Russia: A Discursive Psychological Analysis of Protesters’ Talk. PhD thesis. The University of Edinburgh.
- Nijnatten, Carolus van 2013. Downgrading as a counterstrategy: A case study in child welfare. – Child & Family Social Work, kd 18, nr 2, lk 139–148. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2011.00809.x>
- Ogden, Richard; Hakulinen, Auli; Tainio, Liisa 2004. Indexing ‘no news’ with stylization in Finnish. – Sound Patterns in Interaction: Cross-linguistic Studies from Conversation. (Typological Studies in Language 62.) Toim Elizabeth Couper-Kuhlen, Cecilia E. Ford. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, lk 299–334. <https://doi.org/10.1075/tsl.62.16ogd>
- Pomerantz, Anita 1986. Extreme case formulations: A way of legitimizing claims. – Human Studies. A Journal for Philosophy and the Social Sciences, kd 9, nr 2–3, lk 219–229. <https://doi.org/10.1007/BF00148128>
- Rock, Frances 2018. ‘Apparently the chap is a bit of a rogue’: Upgrading risk in non-emergency telephone calls to the police. – Journal of Applied Linguistics and Professional Practice, kd 13, nr 1–3, lk 276–301. <https://doi.org/10.1558/japl.33828>
- Rääbis, Andriela; Hennoste, Tiit; Rumm, Andra; Laanesoo, Kirs 2019. *They are so stupid, so stupid*. Emotional affect in Estonian school-related complaints. – Journal of Pragmatics, kd 153, lk 20–33. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.02.016>
- Sacks, Harvey 1984. On doing ‘being ordinary’. – Structures of Social Action: Studies in Conversational Analysis. (Studies in Emotion and Social Interaction.) Toim J. Maxwell Atkinson, John Heritage. Cambridge: Cambridge University Press, lk 413–429. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511665868.024>

- Selting, Margret; Couper-Kuhlen, Elizabeth (toim) 2001.** Studies in Interactional Linguistics. (Studies in Discourse and Grammar 10.) Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sidag.10>
- Stevanovic, Melisa 2012.** Prosodic salience and the emergence of new decisions: On approving responses to proposals in Finnish workplace interaction. – Journal of Pragmatics, kd 44, nr 6–7, lk 843–862. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2012.03.007>
- Traugott, Elizabeth C. 1989.** On the rise of epistemic meanings in English: An example of subjectification in semantic change. – Language, kd 65, nr 1, lk 31–55. <https://doi.org/10.2307/414841>
- Vaajala, Tiia; Arminen, Ilkka; De Rycker, Antoon 2013.** Misalignments in Finnish emergency call openings: Legitimacy, asymmetries and multi-tasking as interactional contests. – Discourse and Crisis: Critical perspectives. (Discourse Approaches to Politics, Society and Culture 52.) Toim A. De Rycker, Zuraidah Mohd Don. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, lk 131–157. <https://doi.org/10.1075/dapsac.52.04vaa>
- Vainik, Ene; Brzozowska, Dorota 2019.** The use of positively valued adjectives and adverbs in Polish and Estonian casual conversations. – Journal of Pragmatics, kd 153, lk 103–115. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.02.001>
- Valdmets, Annika 2013.** Modal particles, discourse markers, and adverbs with *lt*-suffix in Estonian. – Discourse Markers and Modal Particles: Categorization and Description. (Pragmatics & Beyond New Series 234.) Toim Liesbeth Degand, Bert Cornillie, Paola Pietrandrea. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, lk 107–132. <https://doi.org/10.1075/pbns.234.05val>
- Whalen, Jack; Zimmerman, Don H. 1998.** Observations on the display and management of emotion in naturally occurring activities: The case of “hysteria” in calls to 9-1-1. – Social Psychology Quarterly, kd 61, nr 2, lk 141–159. <https://doi.org/10.2307/2787066>
- Wierzbicka, Anna 1991.** Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. New York: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783112329764>
- Wooffitt, Robin 1991.** ‘I was just doing X ... when Y’: Some inferential properties of a device in accounts of paranormal experiences. – Text. Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse, kd 11, nr 2, lk 267–288. <https://doi.org/10.1515/text.1.1991.11.2.267>

Andriela Rääbis (snd 1966), PhD, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi teadur (Jakobi 2, 51005 Tartu), andriela.raabis@ut.ee

Andra Rumm (snd 1991), PhD, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi teadur (Jakobi 2, 51005 Tartu), andra.rumm@ut.ee

Downgrading and upgrading with the particle *lihtsalt* in Estonian emergency calls

Keywords: spoken Estonian, emergency call, interactional linguistics, upgrade, downgrade, particle

The aim of the paper is to find out the functions and meanings of the particle *lihtsalt* ‘just, simply’ in Estonian emergency calls and to find out if callers and call-takers use it for different purposes. For the paper, 75 emergency calls containing 83 particles *lihtsalt* were analysed following the principles of interactional linguistics. The

analysis shows that callers use the particle *lihtsalt* to downgrade, upgrade or in both functions at once. Call-takers use *lihtsalt* only to downgrade.

Callers downgrade to express either the accidentality of an incident or to reduce its severity. Callers may also downgrade to contrast with an alternative offered by the call-taker, without reducing the severity of the problem. Callers also downgrade to distance themselves from the incident or to express vagueness. Call-takers use *lihtsalt* to downgrade in two main cases: a) to mitigate a directive, a long search, or not finding the necessary information, b) to reduce the caller's problem. In downgrading cases, *lihtsalt* has a meaning 'only' or 'no reason'.

Callers upgrade with the particle *lihtsalt* to show the urgency of the need for help, using *lihtsalt* as an intensifier. Callers also upgrade to make accusations or to persuade. In the case of upgrading, *lihtsalt* has a meaning 'really', 'no reason' or 'self-evident'.

The particle *lihtsalt* can also be polyfunctional, e.g. downgrading and upgrading at once. For instance, the caller may express that the request is easy to fulfil, yet also showing that the request needs to be fulfilled immediately. The analysis shows that *lihtsalt* occurs always in either an explicit or an implicit contrastive case. In general, emergency calls always have an implicit contrast with the normal or usual situation. The particle *lihtsalt* in our data is not used in its direct meaning 'not complicated' and it is often phonetically reduced (e.g. *lissalt*), both indicating that *lihtsalt* is grammaticalizing.

Andriela Rääbis (b. 1966), PhD, University of Tartu, Faculty of Arts and Humanities, Institute of Estonian and General Linguistics, Research Fellow (Jakobi 2, 51005 Tartu), andriela.raabis@ut.ee

Andra Rumm (b. 1991), PhD, University of Tartu, Faculty of Arts and Humanities, Institute of Estonian and General Linguistics, Research Fellow (Jakobi 2, 51005 Tartu), andra.rumm@ut.ee